

Dk. Ted Hildebrandt, Historia ya OT, Lit., na Theolojia, Mhadhara wa 18

Hakimiliki © 2020, Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Ted Hildebrandt katika darasa lake la Historia ya Agano la Kale, Fasihi na Theolojia juu ya sheria ngumu kutoka kwa kitabu cha Kumbukumbu la Torati na utangulizi wa kitabu cha YOSHUA hadi kuchukuliwa kwa Yeriko.

A. Muhtasari wa Maswali [0:00-2:26]

Kwa Alhamisi nyinyi mnafanyia kazi 1 Samweli. Mtu fulani alinikumbusha tu baada ya darasa la mwisho kwamba kuna kazi ya Kupotea huko Yerusalemu huko, na shida ni kwamba sijakusanidi kwa programu ya Potea huko Yerusalemu. Kwa hivyo wacha niangalie hilo na tutarudisha nyuma wiki moja. Nitakuonyesha Potea huko Yeriko leo na kwa hivyo tutachukua safari ya mtandaoni kwenda Yeriko. Nyinyi mnataka kwenda Yeriko leo? Ndio, tutaenda Yeriko. Itakuwa aina ya safari ya mtandaoni kwenda Yeriko. Lakini aina ile ile ya mbinu unayoona kwa Yeriko itakuwa mbinu ile ile unayotumia kwa vituko vya Yerusalemu. Kwa Alhamisi nyinyi mnafanyia kazi 1 Samweli na baadhi ya Zaburi. Fanya kila kitu juu ya hilo isipokuwa Potea huko Yerusalemu na nitakuwekea hiyo kwa wiki inayofuata.

Leo itakuwa moja ya siku hizo ngumu ambapo tutapambana na kitabu cha Kumbukumbu la Torati na hii itakuwa mambo magumu. Kwa hivyo tutaomba neno la maombi, tuombe mwongozo kwa kile tutakachojadili leo. *Baba tunakushukuru kwa siku hii. Tunakushukuru kwa neno lako ambalo umesema. Ulizungumza na watu miaka 3000 iliyopita na ulirekodi kwa ajili yetu. Tunaomba kwamba utusaidie katika karne ya 21 kuweza kurudi kwenye viatu na kuweza kuelewa kile ulichokuwa ukifanya miaka 3000 iliyopita. Ni ngumu kwetu Baba, katika sehemu anuwai kuelewa utamaduni huo, wakati huo, sheria zingine ambazo zilitengenezwa, kwa kweli hatujui juu ya hilo. Tupe uelewa mwingi uwezavyo. Tunaomba kwamba majadiliano haya leo yawe ya heshima kwako na kwamba*

tuweze kukupa utukufu na kukushukuru kwa mwanao mzuri, Yesu Kristo, na kwa jina lake la thamani tunaomba. Amina.

B. Kejeli ya uvumilivu na utofauti [2:27-6:05]

Tutazungumza juu ya dhana ngumu leo. Kwa hivyo nataka kujadili sheria kadhaa kutoka kwa kitabu cha Kumbukumbu la Torati ambazo zinatikisa mifupa yetu. Huu ni wakati mgumu kila wakati na kwa kweli imekuwa ya kupendeza kwangu kwa miaka mingi kutazama wanafunzi wa vyuo vikuu na kuona ninyi watu ambao mnajivunia utofauti na uvumilivu. Utofauti na uvumilivu ni kanuni zako mbili kuu za maadili za karne ya 21? Utofauti na uvumilivu. Je, unaweza kuvumilia kila aina ya mambo? Mtu, nisemeje, katika siku zilizopita, mambo yangezingatiwa kuwa yasiyo ya maadili. Sasa mvulana analala na msichana na kile kinachotokea, ni kama hakuna jambo kubwa. Inatokea kwenye televisheni, hutokea kwenye sinema, na hutokea katika maisha halisi. Hakuna jambo kubwa. Walakini miaka iliyopita ilikuwa jambo kubwa.

Walakini, katika utamaduni wetu ikiwa unasema mambo yasiyo sahihi na kutumia maneno yasiyo sahihi unasulubiwa, unasulubiwa kabisa. Kwa hivyo sasa, tuko katika uvumilivu, lakini bado uvumilivu wetu husababisha kutovumiliana? Ninachopendekeza ni kwamba msisitizo huu wote juu ya uvumilivu na utofauti umesababisha kutovumiliana. Kwa hivyo, kwa mfano, katika Chuo Kikuu cha Kikatoliki huko Washington DC Kuna baadhi ya wanafunzi wa Kiislamu wanaochukua masomo katika chuo kikuu cha Kikatoliki. Wanafunzi hawa wa Kiislamu walisema kwamba wamechukizwa na Yesu msalabani. Katika chuo kikuu cha Kikatoliki kwa kweli wana misalaba na Yesu msalabani. Wanafunzi hawa wa Kiislamu wamechukizwa na hilo na walitaka waondolewe kwa sababu wanawakera. Sasa hii itaenda kwa korti ya Amerika na wataamua ikiwa shule ya Kikatoliki ina haki ya kuweka msalaba? Je, kuna kitu kibaya na picha hii? Ni lini mara ya mwisho ulikuwa msikitini na ukawaambia kuwa umekasirika na kuwaambia unataka msalaba msikitini. Unaona kinachotokea kwako? Kwa hivyo ninachosema ni kwamba tumekuwa wasiovumilia Ukristo, ni wazimu, kila kitu

kiko chini. Sasa shida ni nini? Nyinyi sasa mnapaswa kurudi nyuma miaka 3000. Swali, je, utamaduni wetu una kila aina ya mambo ambayo yamebadilika katika miaka 50 iliyopita? Sasa unarudi nyuma miaka 3000 na utaona nambari za sheria kutoka miaka 3000 iliyopita hazilingani na jinsi wanavyofikiria. Ajabu kwangu ni kwamba Wamarekani katika karne ya 21, tunahukumu kweli tunapoangalia nyuma na kusema, "wangepeweza kufanya mambo haya, walikuwa wakatili sana?" Tunawatazama nyuma watu hawa kama washenzi. Ni jambo la kushangaza kwamba tunakaa katika hukumu lakini tunapaswa kuwa wavumilivu sana. Unaona kejeli hapo?

Nitakuonyesha baadhi ya mambo ambayo ni vigumu kuelewa. Kusema kweli kwako, ninapambana na mambo haya hadi leo. Sina hakika nina majibu ya mambo haya yote. Lakini ni mambo ambayo nadhani ninapaswa kuweka mezani na kwa matumaini miaka kumi kutoka sasa wakati nyinyi mna werevu sana mtagundua na kunitumia barua pepe na kuniambia jibu ni nini juu ya baadhi ya haya. Lakini tutafanya kazi na baadhi ya sheria hizi. Hizi ni sheria kutoka kwa kitabu cha Kumbukumbu la Torati ambazo zinatikisa mifupa yetu. Wanapingana na utamaduni wetu, wanapingana na mawazo yetu na wanapingana na jinsi tunavyofikiria juu ya mambo.

C. Sheria ngumu: vita [6:06-17:33]

Baadhi ya sheria hizo zinahusiana na vita. Hasa katika kitabu cha Yoshua Tutajadili dhana ya vita katika kitabu cha Yoshua. Lakini nitaitambulisha hapa. Kwa kweli hatutafanya kazi nayo hadi tuingie kikamilifu kwa Joshua. Joshua ana vita vingi. Yoshua alifaa vita vya Yeriko aina hiyo ya kitu - sheria za vita. Kwa hivyo ukienda kwa Kumbukumbu la Torati sura ya 20 mstari wa 4 kuna sehemu nzima hapa kuhusu sheria za vita. Kwa njia, kuna sheria za vita katika ulimwengu wetu leo? Kuna mtu yeyote anayefahamu Mkataba wa Geneva? Kuna njia fulani za kufanya mambo ambayo ni ya haki. Kwa mfano, je, tunalinda wafungwa wa vita?

Hata hivyo, hapa kuna baadhi ya sheria zinazotoka katika Kumbukumbu la Torati sura ya 20 basi, inasema katika mstari wa 4, "Bwana, Mungu wenu, ndiye anayeenda pamoja nanyi kuwapigania dhidi ya adui zenu." Rukia chini hadi mstari wa 4. "Maafisa watawaambia jeshi, kuna mtu yeyote aliyejenga nyumba mpya, na bado hajaiweka wakfu? Mwache aende nyumbani." Kwa maneno mengine, ikiwa unajenga nyumba na haujaiweka wakfu, bado haujaishi ndani yake, unaruhusiwa kwenda nyumbani. Je, hiyo ni sheria nzuri? Ikiwa mtu ataenda vitani na akajenga nyumba tu, kichwa chake kitakuwa wapi? Je, watarudi katika nyumba yao ambayo hawajawahi kuishi? Wanatoka kupigana vita, je, kichwa chao kitakuwa ndani yake au watarudi huko? Kwa hivyo Mungu anasema, "Ikiwa umejenga nyumba tu na hujawahi kuishi ndani yake au kuiweka wakfu, rudi nyumbani, ishi ndani ya nyumba yako, wacha wengine wapigane." Kuna mtu yeyote anayekumbuka, nyuma baada ya Vita vya wenyewe kwa wenyewe walikuwa na vita vinavyoitwa Vietnam. Katika siku za Vietnam waliandaa wanafunzi. Kwa hivyo nilikuwa mwanafunzi wa chuo kikuu na ulipata nambari. Ninasahau, nadhani nilikuwa katika miaka ya 230, kwa hivyo hiyo ilimaanisha ikiwa ningekuwa katika miaka ya 230 nisingeandikishwa. Ikiwa ulipata nambari ya chini, tuseme nambari yako ilikuwa kumi, ulikuwa historia. Uliandikishwa jeshini ikiwa ulipenda au la, nje ya chuo kikuu, kwa hivyo unafanya nini basi? Kweli, unaoa. Ikiwa ulioa, ulipata kuahirishwa. Nadhani ni Dick Cheney ambaye alifanya hivyo? Ninasema hivyo kwa sababu nyinyi mnamjua Dick Cheney kama Darth Vader, kwa kweli yeye ni mmoja wa mashujaa wangu. Ninasema kwamba ili kupata usoni mwako kidogo, unahitaji kusikiliza mihadhara ya Cheney; ni mambo mazuri huko licha ya kile utamaduni wa media unafikiria juu yake.

Kwa hivyo ikiwa una nyumba unapata kuahirishwa na kisha sheria ya pili inakuja. Inasema kuna msamaha wa ndoa. Ikiwa umechumbiwa na mwanamke, na uko katika harakati za kuolewa naye, je, unatakiwa kwenda vitani? La. Kwa njia, shida ni nini? Ikiwa mvulana yuko vitani na kichwa chake kiko juu ya mkewe nyumbani atauawa vitani kwa sababu kichwa chake hakiko vitani. Kwa njia, hata

huko Amerika katika miaka ya 1960 na 70 kulikuwa na kuahirishwa kwa mtu ambaye alikuwa ameolewa? Umepata kuahirishwa. Je, sheria hizi zina maana kwetu? Kwa hivyo hizi zinafaa vizuri. Sio sheria zote za vita zinazofanya.

"Toa amani nafasi, ninachosema ni kutoa amani nafasi." Niliona mtu akitabasamu, angalau anajua, wimbo wa zamani kutoka miaka ya 70, "Give Peace a Chance." Hii ni Kumbukumbu la Torati sura ya 20 mstari wa 10. Inasema unapoandamana kushambulia mji wafanye watu wake ofa ya Shalom [amani]. Unapokuja kushambulia jiji, toa jiji shalom / amani. Ikiwa watakubali na kufungua milango yao watu wote watakuwa chini na kulazimishwa kufanya kazi. Watakufanyia kazi na kimsingi watakuwa wakata kuni na wabeba maji. Kwa hivyo unaokoa jiji. Hii tena ni nzuri, kutoa amani aina ya kitu.

Unapomsoma Joshua, je, unawakumbuka wakifanya hivi? Unajua, wanakuja mjini na kusema, "hey, mtoto wa amani, amani, toka." Haijawahi kurekodiwa. Kwa sababu tu haijarekodiwa hiyo inamaanisha hawakuifanya? La. Walifanya mambo mengi ambayo hayajarekodiwa. Kwa hivyo inawezekana kwamba walifanya hivi lakini haijawahi kurekodiwa.

Kwa hivyo hiyo inanileta kwenye hoja nyingine ninayotaka kufanya katika kitabu cha Kumbukumbu la Torati, kuna mambo mengi yaliyosemwa ambayo hakuna rekodi ambayo walifanya kweli. Je, inawezekana kwamba walikuwa na sheria ambazo kwa kweli hawakufanya? Swali, huko Amerika tuna sheria ambazo hakuna mtu anayefanya? Tikisa kichwa chako, ndio. Tuna tani zao. Kwa kweli sasa watu wanasema hata serikali yenyewe inasema tunachagua kutotekeleza sheria hizi. Kuna sheria kwenye vitabu na serikali inasema tunachagua kutozitekeleza. Kwa hivyo toa amani nafasi, ninachosema ni kutoa amani nafasi.

Hizo ndizo rahisi, hii ni ngumu. Inaitwa *hapa*, kanuni na hii iko chini katika sura ya 20 mstari wa 17. Fomu ya kitenzi ni *haram*. Sasa *Hapa*, hutamkwa yake *Hapa*, ni h ngumu, *Hapa* inamaanisha "uharibifu kamili." Inamaanisha, kwa kweli wacha nirudi nyuma hatua moja, kwa kweli inamaanisha "kujitolea kwa Bwana." Lakini jinsi ulivyoijitolea kwa Bwana ilikuwa kwa kuichoma moto na kuua kila

kitu mjini: wanaume, wanawake, watoto, na wanyama. Jiji lote liliharibiwa kabisa. Kwa njia, je, waliwahi kufanya hivi na kuharibu jiji zima: wanaume, wanawake, na watoto? Jina la moja ya miji waliyoifanyia hivyo ilikuwa nini? Yeriko. Je, walimwacha mtu huko Yeriko? Ndiyo, Rahabu kahaba aliokolewa lakini watu wengine katika mji huo waliuawa. Kwa hivyo hii *Hapa* kanuni ni ngumu sana kwetu kama Wamarekani, unasema, "Ng'ombe mtakatifu, wanaingia huko na kuua kila mtu, wanaume, wanawake, na watoto, unawezaje kufanya hivyo?"

Je, hii ni ngumu, wanaume, wanawake na watoto na wanyama waliwekwa wakfu kwa Bwana na kuchomwa moto? Vitu anuwai viliuawa kwa upanga. Mtu fulani aliuliza: unahesabuje askari wanaoenda kuua watoto, na kuua kila mtu mjini? Je, unahesabuje hilo? Ukweli wa kweli ni kwamba sijui jibu la hii ni nini. Inanisumbua baadhi, ninapata mambo fulani, na tutakapoingia kwenye kitabu cha Yoshua tutajaribu kuingia katika maelezo yake, lakini bado, ni kali sana.

Amerika iliwahi kufanya kitu kama hiki? Kweli, kwa kweli tulidondosha bomu, na iliharibu kila mwanamume, mwanamke, watoto, na wanyama. Sitaki ufikirie kwamba kwa sababu wewe ni Wamarekani wa karne ya 21 uko juu ya mambo haya yote na walikuwa washenzi wakatili. Kwa kweli, watu wengi waliuawa wakati bomu la atomiki lilipolipuka, wanaume, wanawake, watoto na wanyama, kila kitu. Kwa njia, hiyo ni mbaya, hatutaki kudondosha mabomu kila wakati lakini walifanya hivyo ili kuokoa maisha. Kwa sababu ikiwa hawakufanya hivyo, ni nani anayejua ni wangapi wengine wangekufa. Sitaki kuingia katika uhalali wa hii. Sehemu yake ni kuhesabiwa haki kwa vita; na sehemu yake ni wakati uko Amerika na umekaa katika mazingira ya masomo ya chuo kikuu tunasema amani na upendo na kila kitu kama hicho? Kwa sababu nini, tunapaswa kutoka huko na kufanya mapigano? La. Tuna mtu mwingine anayetufanyia na tunataka kukaa katika chuo chetu na kipaji chetu na kuwaambia kile wanapaswa kufanya wakati wao ndio wanapaswa kufanya hivyo. Je, unaona kiburi cha nafasi ya kitaaluma? Ninachosema ni kuwa mwangalifu wakati unafikiria una kila kitu wakati haujawahi kuvuta bunduki na kuweka shanga kwa mtu. Ni jambo tofauti

sana kuliko vile unavyofikiria. Kwa hivyo ninachosema ni kuwa mwangalifu juu ya kiburi cha kitaaluma.

Swali lingine ambalo ninakuja nalo ni Mungu alihukumu utamaduni huu wa Kanaani? Ndio, alikuwa akiihukumu. Anasema, "Nilisubiri miaka 400; uovu wa Waamori bado haujajaa." Alisubiri miaka 400. Kisha anatuma Israeli kufanya hivi kama hukumu juu ya utamaduni huu. Je, Mungu anahukumu tamaduni? Ndio, Sodom na Gomora. Sasa anawatumia Waisraeli kufanya hivyo. Lakini unasema nini kinatokea kwa watu hawa wote? Wakati watoto wachanga wanauawa, ni nini hufanyika kwa upande mwingine? Kwa maneno mengine, mimi ni mwanadamu mwenye kikomo, je, ninaelewa jinsi Mungu anavyofanya kazi? Je, ninaweza kukaa katika hukumu ya Mungu? Niliulizwa tu unamhalalishaje Mungu kufanya hivyo? Sihalalishi Mungu. Je, Mungu nanihesabia haki? Siwezi kumhalalisha Mungu kwa sababu sielewi haya yote. Nini kinatokea, najua kinachoendelea maishani, lakini nini kinatokea baada ya maisha? Je, inawezekana kwamba watoto hawa wanaouawa huenda mbinguni na mambo ni bora kwao? Sijui. Sijui nini kitatokea baadaye kwa hali hizi zote. Kwa hivyo ninachosema ni kwamba siwezi kutoa uamuzi juu ya hilo, ninachoweza kusema ni kumwamini Mungu.

Kuna wakati fulani ambapo unapaswa kurudi nyuma. Ninaweka sheria hizi hapa kwa sehemu kwa sababu nataka kuvunja vichwa vyenu wazi. Kukupa vitu ambapo huwezi kumweka Mungu katika kidogo chako kizuri "Mungu anakupenda na ana mpango mzuri kwa sanduku lako la maisha." Sheria za aina hii huvunja kichwa chako wazi juu ya hilo na kusema subiri kidogo, Mungu yuko zaidi ya ufahamu wangu. Siwezi kumwelewa Mungu. Jambo langu ni kwamba siwezi hata kumwelewa mke wangu, nitamwelewa vipi Mungu? Siwezi kuelewa mtu mwingine wakati mwingine ambaye yuko karibu nami, ninawezaje kuelewa kwa nini na jinsi Mungu anavyosimamia mambo? Je, Mungu anaweza kutoa haki upande wa pili wa kifo ambacho sijui? Kwa hivyo siwezi kutoa hukumu lazima hapa juu ya Mungu wakati sina picha nzima, sina mahali pa kusimama kutoa uamuzi wa kweli juu ya hilo.

Kwa hivyo hizi *Hapa* sheria ni ngumu sana ingawa. Jambo lote limejitolea kwa Bwana na kuchomwa moto kwa Bwana. Israeli hawakufanya hivyo sana, walifanya hivyo huko Yeriko na Ai na Hazori, walifanya hivyo kwenye miji mitatu, kwa hivyo ni jambo kubwa. Hii kawaida ni ngumu kwa Wamarekani, haswa kwa watu wa karne ya 21 kupata. Tutarudi kwenye *Hapa* wakati tunaiona katika YOSHUA. Joshua kweli alitekeleza hiyo. Ni ngumu sasa.

D. Sheria za Ubakaji [17:34-20:07]

Sheria zingine zinazosumbua mifupa yetu: sheria za ubakaji. Biblia kwa kweli ina sheria kadhaa juu ya ubakaji katika sura ya 22 mstari wa 23 wacha nifanye muhtasari wa mistari hii. Biblia inatofautisha kati ya ubakaji katika jiji na ubakaji shambani. Wakati wowote unapopata hali hizi za ubakaji unapata aina ya kitu? Alisema, "Hapana, ilikuwa ya makubaliano. Alikubali" Lakini akasema, "Sikukubali!" Kwa hivyo una toleo lake lilikuwa la makubaliano, toleo lake halikuwa la makubaliano. Una mijadala hii mikubwa.

Unajua hivi karibuni mtu huyu kutoka IMF, nadhani alikuwa akigombea nafasi ni Ufaransa. Je, nyinyi mnafahamu hili? Alikuwa akigombea nafasi nchini Ufaransa. Mwanamke huyu katika Jiji la New York alikuwa msafishaji, na inaonekana alidai kwamba alimnyanyasa, kwa hivyo aliwekwa gereza huko New York City na, kwa njia, uchaguzi ulifanyika Ufaransa. Kisha mara tu baada ya uchaguzi kufanyika wanawake walifanya nini, aliondoa mashtaka yote. Kuna mtu yeyote anayesema, "hmm hiyo inasikika kuwa ya samaki kidogo?" Je, watu wangeweka mtu juu ya hilo? Masuala haya ni magumu. Sijaribu kushikamana na mtu huyu, ninachosema ni kwamba hii ina harufu ya samaki wakati mashtaka yote yanaondolewa? Hawezi kwenda kwenye uchaguzi na unashangaa tu juu ya hii. Inatatanisha.

Kwa hivyo wanasema jijini, ikiwa mwanamke anabakwa, anawajibika kupiga kelele. Ni nini hufanyika wakati anapiga kelele? Watu wanakuja kumsaidia. Ana jukumu la kupiga kelele ikiwa yuko jijini na kubakwa. Kuna shida gani nchini shambani? Anapiga kelele na hakuna mtu, kwa hivyo haijalishi. Kwa

hivyo uwanjani haitaleti tofauti yoyote, hatakiwi kupiga kelele. Anaweza kupiga kelele anachotaka, na hakuna mtu atakayemsikia kwa sababu yuko nje ya uwanja. Kwa hivyo ilifanya tofauti hiyo. Sasa kuna mambo mengine mengi ambayo tunasema vizuri ikiwa ningefanya hivyo ningefanya hivi. Ikiwa yuko uwanjani anahitajika kupiga kelele ili asionyeshe idhini, na kimsingi anakiukwa. Kwa kweli, baadaye unaweza tu kuchukua ukaguzi wa DNA na unaweza kuangalia mpango ni nini. Hakuna vipimo vya DNA wakati huo. Namaanisha hakuna aina hii ya mambo ya uchunguzi.

E. Adhabu ya kifo [20:08-23:33]

Wana sheria hizi za adhabu ya kifo. Hii ni nyingine ikiwa umewahi kuandika karatasi kwa walimu wako wa shule ya upili. Je, unakubaliana na adhabu ya kifo au la? Kwa kweli, huko Massachusetts mambo haya yamepita zamani, maeneo kama Texas na Florida bado wanafanya adhabu ya kifo hadi leo. Watu hushtuka juu yake kulingana na kila aina ya hali. Walishughulikiaje katika nyakati za Biblia?

Manabii wa uwongo. Inasema katika Kumbukumbu la Torati 13:10 ikiwa mtu huyo ni nabii wa uongo lazima auawe. Sasa nataka uulize swali kuhusu hili. Nyinyi mmesoma Biblia kidogo sasa. Bado haujasoma manabii. Katika Israeli, walipokuwa na manabii wa uongo, kwa kawaida waliwaua au kwa kawaida waliwapigia makofi? Ndio, kwa kawaida waliwapiga makofi. Kwa hivyo wakati Kumbukumbu la Torati linasema manabii wa uongo walipaswa kuuawa kwa kawaida manabii wa uongo ndio waliopongezwa. Kila mtu aliwapenda manabii wa uongo kwa sababu manabii walisema, "amani, upendo, na maelewano." Manabii wa kweli walisema, "tubuni, Mungu atakuhukumu." Watu hawakupenda hilo katika Agano la Kale. Ni nini kilitokea kwa manabii wa kweli? Je, manabii wa kweli walichinjwa? Kwa hivyo ninachotaribu kusema kuna tofauti kati ya kile sheria za Kumbukumbu la Torati zilisema na kile Israeli ilifanya kweli? Lakini nakuuliza huko Amerika kuna tofauti kati ya sheria na kile kinachotekelezwa? Kwa hivyo, kwa manabii wa uongo Israeli hawakufanya hivi.

Walipaswa kuwa, kwa mujibu wa sheria, lakini hawakufanya hivyo. Sasa, nataka kuuliza swali lingine. Walipaswa kufanya hivi au kuna njia nyingine ya kuangalia sheria hizi za adhabu ya kifo? Na kwa hivyo nataka kuuliza swali hilo. Tutarudi kwa hilo baada ya sekunde.

Acha niweke zingine huko juu. Waabudu sanamu wanapaswa kuuawa. Kuna shida gani na hii? Ikiwa mtu huyo ni mwabudu sanamu anapaswa kuuawa. Je, kulikuwa na baadhi ya wafalme ambao walikuwa waabudu sanamu? Ndio, jina la mtu huyo ni Manase na Sulemani.

Manase, au ikiwa hupendi Manase, unaweza kufanya Ahabu na mkewe Yezebeli. Kwa hivyo una waabudu sanamu walipaswa kuuawa. Tena Israeli iliwaua waabudu sanamu? Baadhi ya wafalme wao walikuwa waabudu sanamu. Kwa hivyo sheria hizi hazikuonekana kufuatwa vizuri sana katika Israeli. Sasa hapa kuna baadhi ambayo yanakuwa magumu zaidi. Angalia hii: mwana mwasi atauawa. Unasema, Hildebrandt ungekuwa mtu aliyekufa. Mwana mwasi alipaswa kuuawa. Unasema, "ng'ombe mtakatifu, uue kwa kuwaasi wazazi wako?"

Kwa njia, utamaduni wetu haujengwa juu ya uasi dhidi ya wazazi? Kwa sababu wazazi ni wapumbavu, wanatoka kizazi kilichotangulia na hawajui chochote, kwa sababu hawako nayo. Namaanisha mzazi wako hana hata iPhone inayonuka wengi wao. Wanawezaje kujua chochote kuhusu maisha ambayo hawako kwenye Facebook? Ninachosema hapo ni cha kutisha kwa sababu Facebook inakuwa ya kibinafsi sana. Kwa hivyo nilivuka mstari hapo. Kwa kweli nilifanya hivyo kwa makusudi. Watoto wangu waliniambia nikae mbali na Facebook na nimechukua ushauri wao.

F . Juu ya sheria kama taarifa ya maadili [23:34-27:37]

Ninataka kurudi kwenye adhabu hii ya kifo kwa mambo haya. Nilimuuliza mkwe wangu sasa, kwa kweli yeye ni wakili wa Chuo Kikuu cha Chicago. Alihitimu kutoka Chuo Kikuu cha Sheria cha Chicago. Anafanya kazi katika Kituo cha Urithi huko Washington DC Ni tanki ya kufikiria huko chini na anafanya kazi na Mahakama ya Juu. Kwa kweli anajua baadhi ya watu wa

Mahakama ya Juu. Kwa kweli amekuwa mbele ya bunge. Kwa hivyo mtu huyu anajua sheria, amefundisha sheria. Shule hiyo huko Cleveland ni nini, ni Case Western au kitu kama hicho. Hata hivyo, amefundisha katika Case Western na amefundisha sheria katika shule zingine. Kwa hivyo nilimuuliza juu ya sheria hizi za adhabu ya kifo na nikasema, "inaonekana, siwezi kuelewa sheria hizi za kifo juu ya mwana mwasi."

Asiye bikira anayeo, unasema, "ng'ombe mtakatifu, nusu ya utamaduni wetu ungekuwa nje." Mtu asiye bikira anayeo alipaswa kuuawa. Kile Robert aliniambia, na nadhani hii ni hekima nzuri kutoka kwake, alichosema ni kwamba mara nyingi kanuni za sheria hazikusudiwi kutekelezwa, lakini kwamba kanuni za sheria zenyewe zinaanzisha seti ya maadili. Kwa maneno mengine, wanaidhinisha maadili wakisema, "mambo haya ni muhimu."

Mwana mwasi, ni nini thamani ambayo hiyo inaidhinisha? Kwa kweli inarudi kwenye Amri Kumi ambazo zinasema nini? "Waheshimu baba yako na mama yako." Kwa njia, hiyo ni moja ya misingi ya jamii? Kwa hivyo anachopendekeza basi ni kwamba hii haipaswi kufanya lazima kwamba mambo haya yanahitaji kutekelezwa, lakini kwamba yanapendekeza maadili ambayo Mungu anayo na jinsi anavyopinga kitu. Sasa hiyo inakusaidia, unaona swichi hapo? Kutoka kwa "hii ndio unahitaji kutekeleza" dhidi ya "haya ni safu ya maadili ambayo yanaingizwa." Anapendekeza kwamba kwa sheria kwa ujumla swali kubwa mara nyingi ni nyakati za kusisitiza seti fulani ya maadili. Hiyo inaeleweka kwangu. Sasa swali: je, inatatua tatizo kwangu kabisa? Hapana, lakini inanisaia na nina karibu asilimia themanini au asilimia sabini kusaidiwa. Kwa hivyo bado kuna mambo kadhaa ninayoshangaa, lakini inanisaia.

Msemo wa Hannah "Inamaanisha chochote basi inakuwa haina maana ikiwa haitekelezwa," ndivyo Robert anasema. Unafikiria utekelezaji na sheria, anasema, "hapana, sheria yenyewe inakusudiwa kuwa taarifa ya maadili ya kijamii." Inasema kwamba haya ni maadili ambayo unahitaji sana katika msingi wa utamaduni wako. Kwa hivyo kila utamaduni una sheria zake sio lazima kila

wakati kumaanisha kuwa sheria zitatekelezwa jinsi zilivyo katika vitabu vya sheria, lakini kwamba zinasema ni nini utamaduni unathamini na utamaduni hauthamini. Kwa hivyo ninachosema ni kwamba dhana nzima ya jinsi tunavyofikiria juu ya sheria inahitaji kubadilika na nadhani hiyo inanisaidia. Anachoishia kufanya ni kusema kwamba sheria ni ishara za thamani, kwamba zinaashiria maadili sio tu kama kanuni za kisheria za maadili. Ninaogopa kwamba nilikuwa nikifikiria juu yake kama kanuni ya kisheria ya maadili wazi na kile Robert amefanya ni kunirudisha kwenye maadili ya kijamii.

Sasa swali, nadhani Hannah ana kitu hapo, pia. Je, kuna kitu kinakusumbua? Baadhi yenu bado wanataka kuiona kama nambari ya kisheria kwa sababu imeandikwa kwa njia hiyo. Siko tayari kuacha hii bado. Lakini njia hii nyingine inanisaidia kulainisha baadhi. Kwa hivyo ni jambo ambalo nataka ufikirie juu yako sio lazima ukubaliane nayo. Kusema kweli na wewe sikuwahi kufikiria juu yake kwa njia hii hadi mwaka jana tu tulikuwa na mjadala huu mkubwa juu ya hii na ilikuwa na maana.

G. Lex talionis: jicho kwa jicho [27:38-33:18]

Sasa, sheria zingine ngumu ni sheria za kukatwa. Hii ni rahisi ambayo unaifahamu. Hii inaitwa *Lex Talionis*. Hii ni "jicho kwa jicho, jino kwa jino." Sasa unasema kuna mpango gani na hilo? Kwa hivyo anapiga jino lako. Unatoa jino lake. Jicho kwa jicho, jino kwa jino. Kisha sote tutakuwa bila meno, sivyo? Haki hiyo ikoje? Jicho kwa jicho, jino kwa jino. Kweli, wacha niseme tu, ni haki? Jicho kwa jicho, jino kwa jino.

Kwa maneno mengine, kile sheria hii inajaribu kusema ni adhabu ni sawa na uhalifu. Sasa ni nini kinachoweza kutokea katika tamaduni fulani yaani kanuni ya Hammurabi na baadhi ya tamaduni zingine, inawezekana kwamba unagonga jino la mtu, ikiwa mtu huyo ni mfalme ataondoa kichwa chako kwa kugonga jino lake. Kwa hivyo hii inachosema ni kwamba huwezi kuguswa kupita kiasi. Kwa maneno mengine, jino lako kwa jino, uharibifu uliofanya ni adhabu unayopokea. Inapaswa kuwa sawa. Huwezi kujibu kupita kiasi na kusema mimi ndiye mfalme

na akatoa jino langu, akaondoa kichwa chake. Katika tamaduni zingine mwitikio huu wa kupita kiasi ni wa kawaida. Ikiwa unafanya kitu kibaya kuna mwitikio huu wa jumla kulingana na ni nani uliyemfanyia. "Jicho kwa jicho, jino kwa jino" inasema kwamba uhalifu na adhabu lazima zifae. Kwa hivyo hii inasaidia sana kuhakikisha kuwa mtu hajibu kupita kiasi.

Je, kuna yeyote kati yenu aliyewahi kuwa katika hali kama hizo ambapo kuna kisasi kinachoendelea? Mtu hufanya kitu kwa mtu huyo na mtu huyo anajibu kwa bidii na kwa ukali zaidi. Kisha mtu huyu anajibu kwa bidii na kwa ukali zaidi na inaongezeka tu. Sheria inasema nini, hapana, jicho kwa jicho, jino kwa jino. Kama ilivyofanywa kwa hivyo adhabu lazima ilingane na uhalifu.

Jambo lingine na hii, na hii inatokea Amerika, nilikuwa nikitazama hii jana usiku ilikuwa ya kupendeza. Kuna mvulana ambaye anakuja kuiba duka la Seven Eleven. Wacha tuseme ana bunduki juu yake na kuna bibi mwenye umri wa miaka sabini na miwili, hii ni saa moja asubuhi, yuko nje akizungumza na yule mtu katika duka la Seven-Eleven. Mvulana anakuja kuiba duka. Unajua Bibi anafanya nini? Huu ndio ukweli wa uaminifu. Bibi huyu anashika kitu hiki cha skana na anaanza kumpiga mtu huyu wakati mtu huyu anajaribu kuiba vitu. Jamaa huyu anajaribu kuiba vitu hivi na Bibi anaenda hivi. Yote yamenaswa kwenye kamera kwa hivyo ni jambo la kuchekesha zaidi. Anampiga mtu huyu. Mwanadada huyo anaiba vitu, anakimbia nje ya duka. Sasa wacha tuseme alikamatwa Amerika. Aliiba dola mia moja na akapata jeraha la kichwa kutoka kwa Bibi. Alishinda. Ilikuwa ya kuvutia sana. Nisingependa kuchanganyikiwa na mwanamke huyo.

Kwa hivyo katika utamaduni wetu kinachotokea ni: aliiba pesa mia moja, ana bunduki, chini ya mkono wake. Nini kingetokea kwake, angewekwa jela kwa wizi wa kutumia silaha? Ningetumaini angewekwa jela. Kwa hivyo huko Amerika, je, tunawafunga watu kwa adhabu?

Ni watu wangapi wako gerezani Amerika? Je, ni milioni 2 au 3? Takwimu milioni 2 hujitokeza kichwani mwangu. Sasa, sina uhakika. Nadhani takwimu

hiyo inashikilia kichwani mwangu. Watu milioni 2 wamefungwa. Je, hao ni watu wengi gerezani?

Kwa njia, hiyo inagharimu Amerika rundo la pesa kuwaweka watu gerezani? Je, ni gharama gani ya kuwa na mtu aliyefungwa kwa mwaka mmoja? Ninaamini ni zaidi ya \$30,000. Kwa njia, ikiwa unatoka California, sawa tunatumahi hakuna mtu kutoka California. Lakini ikiwa unatoka California wana watu wengi waliofungwa katika magereza yao na bajeti zao katika deni. Kwa hivyo California iko chini ya mabilioni ya dola na wanachosema ni kwamba hatuwezi kumudu kuwaweka watu hawa gerezani. Kwa hivyo walikuwa wanaenda kuwaweka huru watu hawa barabarani kwa sababu hawawezi kumudu kuwaweka katika magereza yetu tena.

Sasa tatizo ni nini katika nyakati za zamani? Je, walikuwa na magereza katika nyakati za zamani? Wafalme walikuwa na ufikiaji wa magereza, lakini ni wachache sana? Joseph alikuwa gerezani. Lakini ni mfalme tu ambaye angekuwa na gereza kama hilo.

Kwa hivyo ninachosema ni wakati mtu alifanya uhalifu, unaweza kuwa na fursa ya kumweka mtu huyo gerezani? Ikiwa jambazi mwenye silaha atakuja kuiba Saba na kumi na moja huko Bethlehemu, hawana gereza la kumweka mtu huyo. Kwa hivyo kinachotokea ni kwamba wanapaswa kukutana na haki mara moja. Kwa maneno mengine, wanapaswa kutenda haki mara moja ikiwa huna magereza. Hata na baadhi ya magereza yetu huwa wanajaribu kufanya mambo mara moja? Nyinyi mmewahi kusikia hii? Ikiwa mvulana anaiba kitu kutoka kwa mtu lazima arudi nyuma na kumkabili mtu aliyeiba na kulipa mara mbili ya kile alicheoiba, mara 3, mara 4 ya kile alicheoiba kutoka kwa mtu huyo. Je, hilo ni jambo zuri kwamba kwa kweli anapaswa kukabiliana na uharibifu ambao amemfanyia mtu mwingine? Ndiyo.

Sasa, tuna wahalifu wakubwa kama Bernie Madoff. Amelazimika kukabiliana na watu ambao aliwanyang'anya na akawacheka. Kwa hivyo nasema inaonekana kuna majuto kidogo hapo. Lakini inaonekana kuna kitu katika Agano

la Kale ambapo uliiba kitu, basi ilibidi ulipe kwa asilimia ishirini. Hawakuwa na magereza. Huwezi kuwaweka magerezani. Kwa hivyo ikiwa watafanya kitu na kinaharibu mkono wako basi unaharibu mkono wa mtu huyo. Kwa hivyo ni haki ya haraka ambayo inashughulikiwa, jicho kwa jicho, jino kwa jino. Kwa sababu ya ukosefu wa magereza ilibidi watende haki tofauti.

H. Mitala [33:19-35:00]

Hapa kuna nyingine - sheria za mitala. Biblia ina sheria juu ya mitala. Kumbukumbu la Torati sura ya 21, mstari wa 15: "Ikiwa mtu ana wake wawili na anapenda mmoja lakini sio mwingine." Subiri kidogo, unaniambia hapa kwamba Biblia inaidhinisha mitala. Sura ya 21 mstari wa 15 inasema mtu huyo ana wake wawili na anapenda mmoja lakini anamchukia mwingine. Kuna sheria katika Biblia kuhusu hilo? Je, hiyo inamaanisha kuwa Mungu anaidhinisha mitala? Hapana, Mungu aliumba mwanamume na mwanamke, Adamu na Hawa. Walakini, watu wakati huo walikuwa na uhusiano wa mitala. Yakobo akiwa na Raheli na Lea. Bilha, mjakazi n.k. Sheria hii inalinda nani? Inalinda mke gani? Ni mke gani anayehitaji ulinzi? Mke asiyependwa. Kwa hivyo sheria hii inasema ni: "ikiwa mvulana ana wake wawili, mke asiyependwa anapaswa kulindwa." Lazima amlishe, lazima amtendee vizuri. Watoto wa mke asiyependwa pia hupata sehemu ya urithi. Huwezi kumnyang'anya mke asiyependwa. Je, sheria hii inamlinda mke asiyependwa? Je, hili ni jambo zuri?

Kweli, jambo bora zaidi ni kwamba hakuna mitala, lakini inasema ikiwa ipo, na katika tamaduni hiyo ilikuwa, basi lazima umlinde mke asiyependwa. Hizo ndizo sheria za mitala.

I. Sheria za Utumwa [35:01-37:45]

Hii ni sawa. Sheria za utumwa, sura ya 15 mstari wa 12. Kwa hivyo ikiwa Mebrania mwenzako atajiua kwako na kukutumikia kwa miaka sita, katika mwaka wa saba ni nini kitatokea? Anaenda huru. Kwa hivyo ndio, kuna sheria za utumwa katika Biblia, hiyo inamaanisha kuwa Biblia inaidhinisha utumwa? Kwa njia, je, utumwa huu wa aina ya Kiafrika, nenda huko, ukakamata watu kuwaweka

kwenye boti, kuwavuta hapa na kisha wao ni watumwa wa mtu huyo kwa maisha yao yote? Hii inasema kwamba mvulana anajiuza kwa mtu na katika mwaka wa saba anaenda huru. Kwa nini mtu ajiuze kwa mtu mwingine? Madeni. Katika utamaduni wetu tungeita utumwa huu wa deni. Je, watu wengine wangeita kufilisika huku? Kwa maneno mengine, mtu huyu anafilisika na hawezi kumudu kulisha familia yake? Je, walikuwa na njaa wakati huo? Wakati walikuwa na njaa haukuweza kukimbilia kwenye duka la mboga, hakukuwa na chakula, na familia yako ingekufa njaa. Kwa hivyo unajiuza kwa tajiri, msaidie kuvuna mazao yake na kisha unapata nini? Unapata chakula kwa ajili ya familia yako, ili uweze kulisha familia yako. Baada ya miaka sita unaweza kuanza tena.

Biblia ina sheria za utumwa lakini inamlinda mtumwa. Je, hizi ni sheria ngumu? Lakini kwa njia, utamaduni wao ni tofauti na utamaduni wetu? Ndiyo. Lakini wanafanya mambo tofauti na kwa kweli wamekosea. Unaona kejeli hapo? Tunaweza kukaa kwenye kiti cha hukumu. Kinachonishangaza ni jinsi utamaduni wetu umekuwa wa kuhukumu ikiwa haufai katika ulimwengu wetu mdogo wa PC tulongao katika karne ya 21. Kwa kweli, katika miaka iliyopita nimeona wanafunzi wakikaza na kukaza, hadi mwaka jana nilipomuuliza mwanafunzi ni jambo gani muhimu zaidi ulilopata kutoka kwa Agano la Kale na akasema "Mungu anaua watoto." Sasa nasema natumai nyinyi mtapitisha hiyo na mawazo yenu yanaenda kidogo zaidi ya hapo. Kwa hivyo ninachosema ni lazima upambane na maisha halisi na Mungu ambaye ni mkubwa kuliko unavyoweza kufikiria na lazima uondoke kwenye njia zako za Amerika za kutazama mambo.

J. Wanyama [37:46-41:51]

Sasa matibabu ya wanyama ni mada nyingine ambayo inavutia sana. Kumbukumbu la Torati kwa kweli lina sheria kuhusu wanyama. Je, ni sheria gani kuhusu wanyama? Sasa sheria hizi hazitumiki kwa paka, bila shaka. Nina utani huu wote wa paka lakini hauendi vizuri sana na watu fulani.

Sura ya 22 mstari wa 10 ni mfano. Kwa kweli kuna sheria chache za wanyama. Inasema, "usilima na ng'ombe na punda wakiwa wamefungwa nira

pamoja." Sasa kwa nini inasema usilima na ng'ombe na punda pamoja? Ng'ombe ni mnyama mkubwa, ng'ombe anaweza kuvuta jembe vizuri sana kwa sababu ni mnyama mwenye nguvu sana? Punda ni nini? Mnyama mdogo mwembamba. Punda ni wazuri kupanda, lakini si lazima wawe wazuri kwa kulima ikilinganishwa na ng'ombe. Unaweka punda na ng'ombe pamoja je, hilo ni tatizo la kweli kwa punda? Na, kwa njia, ni shida kwa ng'ombe pia kwa sababu ng'ombe atakuwa akifanya kazi yote wakati punda anapanda. Kwa hivyo inasema, "usifunge nira ng'ombe na punda" kwa sababu sio haki kwa mnyama yeyote.

Je, hii inakuja hata kwenye Agano Jipya? Katika Agano Jipya inasema, "msifungwe nira isiyo sawa na wasioamini." Kwa hivyo unaweza kuona marekebisho ya sheria hii ya ng'ombe na punda. Paulo katika 2 Wakorintho anasema, "waumini hawapaswi kuolewa na wasioamini. Msifungwe nira isiyo sawa." Anatumia sheria hii basi kwa hali hiyo. Kwa hivyo usiunganishe punda na ng'ombe kwa sababu sio haki kwa mnyama yeyote.

Nenda kwenye sura ya 25 mstari wa 4 ambayo ni sheria nyingine ya kupendeza juu ya hali ya wanyama. Kumbukumbu la Torati 25.4 "Usifunge ng'ombe wakati anakanyaga nafaka." Kinachotokea wanachukua mabua ya nafaka, wanakata ngano na kuiweka, na ng'ombe hutembea juu yake. Sasa anapotembea juu yake anafanya nini? Miguu yake inaponda nafaka. Ina shucks hizi karibu na kernel, punje ni ngumu na shucks hazina. Ng'ombe hutembea juu yake na kukata nafaka na kisha watu hutupa nafaka hewani na makapi huvuma. Lakini ng'ombe ndiye anayekanyaga juu yake. Je, nyinyi mmewahi kufanya walnuts nyeusi? Ukipata walnuts nyeusi unaziweka kwenye barabara yako na unaendesha gari lako juu yao na hupunguza walnuts nyeusi moja kwa moja. Nina uzoefu katika hili kwa sababu nilipokuwa mdogo baba yangu alinifanya nifanye kwa mkono na mikono yangu ilikuwa nyeusi na kila mwaka nilienda shule. Kwa hivyo nilienda na mikono yangu mfukoni na kisha tukajifunza ujanja huu juu ya kuendesha gari juu yao. Ilikuwa nzuri sana, ilikuwa kama ng'ombe, lakini lazima ulishe ng'ombe? Ndio, lazima uweke gesi kwenye tanki. Hii inamaanisha nini

kulisha ng'ombe? Inamaanisha ng'ombe anakufanyia kazi na wakati ng'ombe anakufanyia kazi, wanapaswa kujipatia sehemu ya nafaka? Ni sawa tu kwa ng'ombe kwamba ikiwa ng'ombe anafanya kazi yote kwamba anapata chakula.

Kwa maneno mengine, una wanyama, unahitaji kutunza wanyama wako. Je, unahitajika kisheria kutunza wanyama wako? Ndiyo. Ikiwa wanakufanyia kazi zao, wanapaswa kupata sehemu ya kuchukua kwao wenyewe. Ni haki tu. Kwa hivyo hata wanyama wana haki katika Maandiko - Kumbukumbu la Torati 25. Miaka mitatu iliyopita nilimsikia mwanamke akifanya hotuba juu ya sheria za wanyama katika kitabu cha Kumbukumbu la Torati na ilikuwa nzuri kabisa. Ilikuwa ya kufurahisha sana sheria hizi zote kuhusiana na wanyama. Je, Biblia, hii ni mbaya, ina mtazamo wa juu sana wa aina ya wanadamu? Ndiyo, inafanya. Lakini je, Biblia pia ina mtazamo wa juu sana wa wanyama na matibabu ya wanyama pia? Ndiyo, inafanya. Kwa hivyo inafurahisha na hapa kuna sheria kadhaa za wanyama.

K. Israeli na Kanisa [41:52-47:15]

Hapa kuna maswali ya mwisho kuhusu kanisa na Israeli. Kanisa sio Israeli. Israeli ni taifa. Je, taifa linahitaji sheria kuhusu mauaji? Je, taifa linahitaji sheria kuhusu wizi? Je, taifa linahitaji sheria kuhusu ubakaji? Je, kanisa ni taifa? Kanisa sio taifa kwa hivyo halifanyi haki na halina mahakama kwa maana ya kiraia. Kwa hivyo lazima ufanye tofauti kati ya Israeli na kanisa. Israeli itakuwa na sheria ambazo ni sheria za kitaifa ambazo sio za kanisa. Kuna tofauti gani? Israeli ni taifa; Kanisa ni kusanyiko au kikundi cha watu, kwa hivyo ni tofauti. Lazima uwatenganishe. Moja ya mambo ya msingi ninayoangalia ni kanuni ya msingi. Katika sheria nyingi hizi utamaduni wao miaka 3,000 iliyopita ulikuwa tofauti sana na utamaduni wetu. Kwa hivyo unawezaje kuchukua sheria hizi kutoka kwa Kumbukumbu la Torati na kuzitumia kwa leo? Kwa njia, je, Paulo alizitumia katika Agano Jipya? Je, kuna mtu yeyote anayekumbuka kwamba "usifunge ng'ombe wakati anakanyaga nafaka"? Je, hiyo inatumika katika Agano Jipya kwa mtu ambaye anakufanyia kazi, unapaswa kuwalisha na kuwatunza. Je,

unapaswa kumlipa mtu anayekufanyia huduma mshahara mzuri? Kama vile haufungi ng'ombe mdomo, kwa hivyo mtu anayekufanyia kazi anapaswa kupata sehemu yake. Kwa hivyo inatumika katika Agano Jipya kwa wazee wa kanisa kwamba ikiwa wanafanya kazi kanisani wanapaswa kulipwa. Kwa hivyo unatafuta kanuni za msingi.

Ni kanuni gani za msingi za talaka? Yesu alisema nini kuhusu suala hili? Kuna uhusiano gani wa utamaduni katika uhusiano na sheria? Yesu alisema Mungu aliruhusu talaka kwa sababu ya ugumu wa moyo wako. Je, Mungu anaidhinisha talaka? La. Katika Malaki Mungu anasema anachukia talaka. Walakini aliruhusu kwa sababu ya ugumu wa mioyo yao. Ikiwa hakuruhusu talaka, wangepanya nini? Wanguana.

Je, hiyo hutokea hata leo? Nilikuwa nikifikiria tu, unakumbuka kesi hii huko Tennessee? Mwanamke huyu alikuwa akisema kwamba mtu huyu alikuwa akilalamika juu ya chakula chake kilichochomwa kwa hivyo alipata bunduki ya gage 12, yule mtu alikuwa kitandani, bam bam, anampiga risasi mtu huyu mgongoni akiwa kitandani kwa sababu alichoma chakula na akasema kitu juu yake. Kwa hivyo katika ndoa kuna migogoro, na ikiwa hautaruhusu talaka, watu watauana kama wanavyofanya hadi leo.

Kwa hivyo hiyo haimanishi kwamba Mungu anaidhinisha talaka. Lazima uangalie kanuni ya msingi. Je, ndoa inapaswa kuwa mahali pa upendo na maelewano kati ya watu wawili? Ndio, lakini sio hivyo kila wakati. Lazima uchukue misimamo ya kweli vinginevyo watauana. Ikiwa kelele itaongezeka sana, waruhusu waachane. Kanuni ya msingi ni nini? Ni bora talaka kuliko kufa. Kwa hivyo sheria haijatengenezwa kwa sababu anapenda talaka lakini imetengenezwa kwa sababu ya kanuni ya msingi ya kuthamini maisha. Hii ni mpya

kwangu. Sheria ni ishara ya thamani, sheria inaonyesha kile Mungu anakubali na kile anachothamini. Ikiwa una wake wawili katika hali ya mitala, ni nani Mungu anayeunga mkono mke mpendwa au asiyePENDWA? Je, Mungu anawalinda watu wa chini? Je, hiyo itakuwa kanuni ya msingi, je, Mungu anamlinda mke

asiyependwa? Mungu anatunga sheria hizi ambazo husaidia kulinda maskini na wanaoteseke. Kumbukumbu la Torati limejaa hilo.

Kwa hivyo sheria ni ishara ya thamani zaidi ya kwamba haya ni mahitaji ya kisheria, wanapaswa kufanya hivi, wanapaswa kuwaua manabii wa uongo na waabudu sanamu. Ni taarifa ya maadili kwamba waabudu sanamu na manabii wa uongo ni wabaya sana na Mungu hapendi.

Israeli sio Amerika. Amerika ina magereza na kwa hivyo tunaweza kutatua maswala yetu ya haki kwa kuwaweka watu gerezani. Kwa njia, ni wangapi kati yenu wangependelea kuwa na haki ya haraka kuliko kwenda gerezani? Je, itakuwa bora kuchukua dawa yako na kuimaliza kuliko kukaa gerezani kwa miaka 2 au 3, miaka 4 au 5, miaka 10? Kwa hivyo unahitaji kufikiria juu ya hilo kulingana na jinsi haki inavyosambazwa na sina hakika kuwa gereza daima ni la haki au la kibinadamu kama sisi kuifanya iwe.

Haya ni baadhi ya mambo ambayo yanasumbua mifupa yetu, sisemi nina suluhisho kwa haya yote, nataka tu uangalie baadhi ya mambo haya na useme wow, kuna mengi hapa ya kufikiria.

L. Agano la Kale na Mabadiliko [47:16-48:54]

Wakati mwingine Biblia yenyewe inagongana. Katika Agano la Kale Je, Wayahudi walipaswa kula ham? Je, walipaswa kula kamba? Je, walipaswa kula kambare? Wanapaswa kula kosher katika Agano la Kale. Katika Agano Jipya tunaambiwa kwamba sio lazima kula kosher? Sisi sio Wayahudi, sio lazima kula kosher tena. Katika Matendo sura ya 15 unapata mgongano huu ambapo Petro anaambiwa aamke na kula vitu ambavyo sio kosher. Mungu anasema, "Hapana, Petro, watu hawa ni watu wa Mataifa ambao wanakuja kanisani sasa na Mataifa sio lazima wale kosher, na ni sawa." Kwa hivyo ni mgongano kati ya Agano la Kale na Agano Jipya. Agano Jipya linasema, ni wakati wa mabadiliko, hawana haja ya kula kosher na hawahitaji kutahiriwa. Na watu wote wa Mataifa ya Mungu wakasema, "Amina."

Unaona ninachosema? Kuna mabadiliko kwa muda na baadhi ya mambo haya pia, kwa hivyo lazima uulize maswali ya maendeleo.

Haya yamekuwa mambo magumu sana na sisemi tulitatu kila kitu lakini jambo moja tulilisuluhisha ni huo ndio mwisho wa Kumbukumbu la Torati. Kitabu cha Kumbukumbu la Torati ni kitabu kizuri; ni kitabu cha upya wa agano ambapo Musa anampa Yoshua uongozi na anafanya upya agano. Anafupisha, anaanzisha taasisi za Israeli katika siku zijazo. Mpende Bwana Mungu wako kwa moyo wako wote, roho, na akili yako yote, kwa hivyo hilo ni jambo kubwa.

M. Utangulizi wa Yoshua [48:55-51:09]

Ninachotaka kufanya baadaye ni kwenda kwa Joshua, tutakuwa na rundo la ramani, na tutaweka hii. Yoshua anahusisha kuchukua Nchi ya Ahadi. Nyinyi mtakuwa Mto Yordani, mimi ni Bahari ya Chumvi, na hii ni nchi ya Israeli, na nyinyi ni Bahari ya Mediterania. Kwa hivyo jiografia hapa katika darasa hili, nataka kuiweka. Yoshua atawapeleka watu katika Nchi ya Ahadi. Tutaangalia ushindi tatu, shida mbili, na kisha suala la vita.

Kwanza hebu tujadili asili na mpito wa viongozi. Kuna, katika kitabu cha Yoshua, mpito katika uongozi; mpito ni kutoka kwa Musa kwenda kwa Yoshua. Wakati wowote kuna mpito katika uongozi kunaweza kuwa na shida. Je, watu fulani watakuwa waaminifu kwa kiongozi huyo wa zamani? Je, kiongozi mpya atafanya hivyo jinsi kiongozi wa zamani alivyofanya? La. Kwa njia, ungependa kuwa Joshua? Musa alikuwa mtu huyo? Aliandika vitabu vitano vya Biblia, anapanda hadi Mlima Sinai na kushuka na Amri Kumi. Musa anazungumza na Mungu uso kwa uso.

Sasa Yoshua anakuja na lazima ajaze viatu vya Musa. Je, ungependa kuingia kwenye viatu hivyo? Hizo ni viatu vikubwa. Joshua ana mengi ya kujaza. Kwa hivyo sasa kuna mabadiliko haya ya uongozi katika kitabu cha Yoshua, tutaona mengi ya hayo mwanzoni. Lakini unachopata ni kwamba Mungu ndiye shujaa aliyepo milele. Kwamba kwa kweli haikuwa Musa lakini ni uwepo wa Mungu uliogawanya Bahari ya Shamu, ni Mungu aliyetoa sheria huko Sinai. Kwa

hivyo ulicho nacho Mungu atakuja na kusema, "sasa Yoshua, kama nilivyokuwa pamoja na Musa, ndivyo nitakuwa pamoja nawe." Mungu alikuwa shujaa wa kila wakati. Kwa hivyo sasa Mungu atakuwa kiongozi kwa kusema na kama alivyoongoza kupitia Musa, anaweza kuongoza kupitia Yoshua. Kwa hivyo lengo juu ya mpito wa uongozi linahitaji kuwa kwa Bwana.

N. Haja ya Kiongozi ya kutiwa moyo [51:10- 53:08]

Je, viongozi huwa wanashuka kweli? Je, Musa, Musa mtu, aliwahi kushuka? Kiasi kwamba alisema, "Mungu achukue maisha yangu, ikiwa hivi ndivyo utakavyonitendea." Musa alikasirika sana na kushuka. Utaona hii ikitokea na Eliya pia. Viongozi wengi katika Agano la Kale watashuka kweli. Yereimia anaandika kitabu cha Maombolezo, aina hiyo inasema yote. Wengi wa watu hawa hushuka sana. Mungu anakuja kwa Yoshua, na angalia anachosema, ni aina ya kuchekeha hapa, nadhani ni hatua yetu inayofuata.

Angalia anachosema. "Hakuna mtu atakayeweza kusimama dhidi yako Joshua, siku zote za maisha yako. Kama nilivyokuwa pamoja na Musa, ndivyo nitakuwa pamoja nawe. Sitakuacha wala kukuacha kamwe." Je, hiyo ni kauli nzuri? " Sitakuacha wala kukuacha kamwe." Mungu anamwambia Yoshua, "Imanueli, nitakuwa pamoja nawe." Lakini basi anasema, "kuwa na nguvu na ujasiri sana." Mungu atasema hivi "kuwa hodari na ujasiri" mara nyingi kwa Yoshua. Inanifanya nifikirie Joshua alikuwa na wasiwasi kidogo juu ya kuchukua jukumu hili la uongozi. Mungu anamwambia, "Kuwa hodari na ujasiri sana, kwa sababu utawaongoza watu hawa kurithi nchi niliyowaapia baba zao kuwapa." Kisha anasema tena, "Uwe na nguvu na ujasiri sana na uwe mwangalifu kutii sheria yote ambayo mtumishi wangu Musa alikupa." Kisha ukishuka hadi mstari wa tisa anasema tena: "Je, sikukuamuru? Kuwa na nguvu na ujasiri sana." Kwa hivyo Mungu anamwambia Yoshua, sijui ni mara ngapi hapa, "kuwa hodari na ujasiri." Inavyoonekana Yoshua alihitaji kutiwa moyo na Mungu atampa hiyo, kumwambia awe na nguvu na ujasiri, kwani atawaongoza watu wake.

O. Ulinganisho wa Musa na Yoshua [53:09- 56:27]

Sasa, je, watu wanamlinganisha kiongozi wa zamani na kiongozi mpya? Nyinyi mmewahi kuwa kanisani ambapo mnapata mchungaji mpya na kila mtu anamlinganisha na mchungaji wa zamani? Mtu huyu ni bora, mtu huyu ni mbaya zaidi. Jamaa huyu alifanya hivi, tumekuwa tukifanya hivi kila wakati na hii ni njia nyingine mpya.

Kinachofurahisha ni kwamba Mungu mwenyewe anasema, Yoshua, "kama nilivyokuwa pamoja na Musa, nitakuwa pamoja nawe." Biblia yenyewe inaweka ulinganisho huu: Yoshua na Musa waligawanya maji mwanzoni mwa huduma yao. Musa anagawanya Bahari ya Shamu na Yoshua anagawanya Mto Yordani. Yeye haigawanyi, lakini maji hushuka na anavuka Mto Yordani. Walipovuka maji, Bahari ya Shamu au Bahari ya Mwanzi, kwa hivyo Yoshua atavuka maji na katika sura ya nne mstari wa kumi na nne, hii inakuja na Mto Yordani. Wanavuka Mto Yordani kwenye ardhi kavu.

Mungu anaufanya moyo wa Farao kuwa mgumu kwa Musa. Katika Yoshua, Mungu anaifanya mioyo ya Wakanaani kuwa migumu. Kwa hivyo Wakanaani wanapinga. Kwa hivyo Mungu anaifanya mioyo ya maadui wa Musa kuwa ngumu na Mungu akaifanya mioyo ya maadui wa Yoshua kuwa migumu.

Hii ni ya kuvutia: Nadhani ilikuwa nyuma katika Kutoka 17, Musa anatoka vitani na Musa anashika mkuki wake na anapoinua mkuki wake, nini kinatokea? Wanashinda, na unakumbuka mkono wake unachoka na mkuki wake unashuka na kisha wanapoteza? Aaron na Hur wananyoosha mikono yake juu. Kwa hivyo una watu hawa wawili wakiwa wameshika mikono ya Musa juu na hivi karibuni wanachoka kwa hivyo wanafanya nini? Wanaishia kuweka miamba chini ya mikono ya Musa ili kuweka mkuki hapo juu. Yoshua pia anaenda vitani na nadhani anafanya nini? Inashikilia mkuki na wanashinda siku. Ni kitu kimoja ambacho Musa alifanya. Shikilia mkuki na upate ushindi. Unapata aina hiyo ya kitu: Musa alifanya hivyo akiwa ameshikilia mkuki ili kudai ushindi na vivyo hivyo na Yoshua.

Hapa kuna nyingine. Ushindi wao umewekwa bega kwa bega. Nadhani iko katika Yoshua sura ya kumi na mbili. Inaorodhesha hapa ni ushindi wa Musa, na inayofuata inaorodhesha hapa ni ushindi wa Yoshua. Zimewekwa kando ili kulinganisha hizo mbili, na inafurahisha tu kwamba zinafanana hapo.

Kisha, mwishowe, na hii ni moja ambayo ni nadhifu pia, Musa anamwona malaika wa Bwana. Musa anakutana wapi na malaika wa Bwana kwa mara ya kwanza? Katika kichaka kinachowaka. Musa anaona kichaka kinachowaka moto na anakuja na kusema, "Whoa, angalia kichaka hiki kinachowaka." Anakuja kwenye kichaka kinachowaka moto na malaika wa Bwana anamwambia afanye nini? "Vua viatu vyako, uko kwenye ardhi takatifu." Kwa hivyo Musa anaenda, "kichaka kinachowaka, kichaka kinachozungumza. Jina lako ni nani?" Na inasema " Mimi ni vile nilivyo." Yoshua anakutana na malaika wa Bwana. Anakuja na malaika wa Bwana anamwambia, nadhani nini? "Vua viatu vyako, uko kwenye ardhi takatifu." Kwa hivyo wote wawili wanamwendea malaika huyu wa Bwana na wote wawili wanavua viatu vyao kwa sababu wako kwenye ardhi takatifu. Kwa hivyo ninachojaribu kusema ni kwamba inaonekana kuna ulinganifu huu uliotolewa kati ya Musa na Yoshua ambao unafanywa katika sura za mwanzo za Yoshua.

Uk. Israeli Wote Pamoja: Umoja [56:28-58:43]

Sasa, baadhi ya mambo ya nyuma hapa: huu ni wakati wa kipekee katika historia ya Israeli. Israeli yote iko pamoja. Ni kama Amerika ya mapema ambapo watu wote ni Wamarekani na kila mtu alikuwa pamoja. Ukimtazama George Whitefield akipanda na kushuka pwani, na moja ya mambo mazuri ambayo Whitefield alifanya ni kuunganisha makoloni kumi na tatu pamoja na msaada wa kituo chake cha watoto yatima huko Georgia. Watu kutoka Massachusetts walichangia watu wa Georgia, na watu kutoka Connecticut walichangia Georgia. Alikwenda Philadelphia, na Benjamin Franklin anajitolea. Kwa hivyo ulicho nacho George Whitefield kwenda juu na chini Pwani ya Mashariki kuunganisha majimbo pamoja. Walijitahidi na utambulisho wao kwa wakati huu.

Una aina hii ya kitu mapema na Israeli. Hii itakuwa wakati mmoja ambapo wako pamoja. Israeli iligawanya Kaskazini na Kusini, kama Amerika katika vita vya wenyewe kwa wenyewe. Je, kuna mtu yeyote anayekumbuka kulikuwa na makabila mawili na nusu ambayo yaliwekwa Transjordan na makabila mengine tisa na nusu yaliingia katika nchi ya ahadi? Kulikuwa na Rubeni, Gadi, na nusu ya kabila la Manasa ambao walikaa Yordani. Kwa hivyo wakati Yoshua anavuka Mto Yordani, je, makabila haya yanataka kwenda au wanasema, "tayari tuna ardhi yetu. Hatutaenda huko na kupigania nyinyi, tuna ardhi yetu tayari." Kwa hivyo kinachotokea ni kwamba, Joshua anawaambia, wanapopitia mto, wanachukua mawe mangapi? Mawe kumi na mawili. Mawe hayo kumi na mawili yanaashiria makabila kumi na mawili. Je, watu wa Rubeni, Gadi na nusu ya kabila la Manase, wakati wana eneo lao, wanapaswa kuvuka Mto Yordani na kupigana kuchukua nchi hii? Ndiyo, wanafanya. Kisha baadaye wanaruhusiwa kwenda nyumbani. Huu ni wakati ambapo Israeli wote wako pamoja, na wanaenda vitani. Kwa hivyo Rubeni, Gadi na nusu ya kabila la Manase wanapaswa kuvuka Mto Yordani kusaidia makabila mengine tisa na nusu.

Q. Umuhimu wa Yeriko [58:44-60:05]

Kwa nini kuchukuliwa kwa Yeriko kulikuwa muhimu sana? Tunakuja kwenye ramani hapa ambazo nataka uzingatie hilo. Je, Yeriko ni jambo kubwa? Tuna hata wimbo, "Yoshua inafaa vita vya Yeriko" ambao ulikuwa ukiimbwa shuleni. Lakini huwezi kuimba hiyo shuleni tena, lakini labda kanisani. Je, aina hiyo ni ya kejeli? Je, unaweza kuimba hii katika shule za umma tena? Shule zingine bado zinafanya hivyo, lakini unaingia kwenye kila aina ya shida unapoanza kufanya mambo haya ambayo ni ya kidini. Watu wanashtuka katika utamaduni huu sasa. Uvumilivu? Eneo la Yeriko liko wapi? Eneo la Yeriko ni muhimu sana. Unapocheza michezo, je, mchezo wa kwanza wa msimu ni jambo kubwa? Aina ya mchezo wa kwanza huweka tenor. Kwa hivyo hii ni vita vyao vya kwanza katika Nchi ya Ahadi huko Yeriko. Ni mchezo wako wa

kwanza wa msimu. Eneo lake liko wapi?

R. Ramani: Utafiti wa Jiografia [60:06-65:30]

Hapa kuna eneo, wacha nionyeshe baadhi ya mambo hapa kulingana na ramani hii. Unaona ukuta huu wa milima hapa, ukishuka na kuna ukuta mwingine wa milima hapa. Je, nyinyi mnajua tectonics ya sahani ni nini? Una sahani hizi mbili za bara, na sahani hizo mbili zinakutana hapa. Kilichotokea ni sahani zilizovunjwa, zilitengana na kushuka. Kilichotokea hapa kimsingi kiliacha kitu hiki ambacho kiko futi 1270 chini ya usawa wa bahari, mahali pa chini kabisa kwenye uso wa dunia chini ya usawa wa bahari. Maji yote huingia kwenye Bahari ya Chumvi au Bahari ya Chumvi, hutokaje? Inavukiza na kuacha mabaki nyuma. Ndiyo maana ni 33% ya chumvi. Kwa hivyo kilichotokea ni sahani mbili zilitengana, una moja hapa na moja hapa. Hii iko kwenye korongo, au kile kinachoitwa Bonde la Ufa, kwa hivyo una maili 10, 20 hapa. Ni korongo kati ya mahali ambapo sahani hizi mbili zimetengana. Inakwenda kati ya Bahari ya Galilaya, inakwenda hadi Ghuba ya Elat chini hadi Bahari ya Shamu na chini hadi Afrika. Sahani hizi mbili zinatengana na unapata kuiona hapa.

Musa atakuwa hapa Mlima Nebo. Waisraeli wamepiga kambi hapa, kwenye tambarare za Moabu. Musa atakufa kwenye Mlima Nebo hapa. Kisha Yoshua atawapeleka chini ya miamba na kuvuka Mto Yordani. Watavuka Mto Yordani kwenye ardhi kavu na Yeriko itakuwa hapa. Je, Yeriko iko kwenye korongo au milimani? Iko kwenye korongo, iko karibu futi 800 chini ya usawa wa bahari. Je, itakuwa moto kwenye korongo? Kuna mtu yeyote anayejua Bonde la Kifo? Itakuwa moto kwenye korongo, moto sana? 120 huko chini wakati wote wakati wa kiangazi. Yeriko ina chemchemi kubwa ambayo hutoa, nadhani ni galoni 10,000 za maji kwa saa au siku. Inasukuma tu maji haya yote nje. Swali: wakati kuna joto sana jangwani, huko chini, unahitaji maji? Kwa hivyo hii itakuwa mahali muhimu sana? Unapovuka jangwa utapata maji yako hapa Yeriko na kisha unapanda Yerusalemu. Je, umeona kwamba Yeriko na Yerusalemu ziko katika kiwango

sawa? Kwa njia, unaona juu ya Bahari ya Chumvi kwamba ni kama maili 3 au 4 hapa kutoka hapa hadi hapa kutoka juu ya Bahari ya Chumvi hadi Yeriko.

Sasa nataka tu kuchora vitu kadhaa hapa. Hii ndio inayoitwa Barabara kuu ya Wafalme huko Jordan. Kimsingi ilitoka Mesopotamia hadi Uarabuni, hadi njia za viungo. Wakati wangepiga biashara ya viungo, wangesafiri kwenye Barabara kuu ya Wafalme. Hii ni kama kwenu nyinyi Njia ya 1. Je, njia ya 1 inapanda na kushuka Amerika Kaskazini? Unajua ninachosema, Njia ya 1. Ni barabara kuu, inaitwa Barabara kuu ya Wafalme huko Transjordan mashariki mwa Mto Yordani.

Kisha unayo nyingine kwenye pwani. Hii kwenye pwani ni kama Rt. 95. Je, unafanya Rt. 95, juu na chini ya pwani? Chini hadi New York City. Daima nenda kuzunguka New York City. Una Rt. 95 inayopanda. Kwa njia hii inaitwa Barabara kuu ya Pwani au Via Maris [Njia ya Bahari]. Ikiwa una bidhaa huko Misri na unataka kuzisafirisha, unafanya nini? Unapanda Barabara kuu ya Pwani. Kwa hivyo hii kama Rt. 95 hii kama Rt. 1. Unapataje fomu ya Rt. 1 hadi Rt. 95 au kutoka Rt. 95 hadi Rt. 1?--Yeriko. Je, unaweza kuvuka hapa? Huwezi kuvuka hapa kwa sababu umegonga Bahari ya Chumvi. Unataka kuvuka hapa? Hapana, hutaki kuvuka hapa, yote ni jangwa. Unataka kuja hapa na kumshika mwingine na kwenda juu. Je, Yeriko itakuwa kwenye njia ya biashara? Kwa njia, hii ni magharibi, hii ni mashariki. Je, Yeriko iko kwenye njia kuu ya biashara ya mashariki-magharibi. Sio kaskazini-kusini, lakini njia ya biashara ya mashariki-magharibi, inayounganisha barabara kuu mbili za NS. Ni karibu kama H. Mtu yeyote anayevuka hapa atavuka Yeriko.

Sasa, hapa kuna njia nyingine ya kuiangalia. Geuza kichwa chako kando, hii ni Bahari ya Chumvi. Kwa kweli hii ni picha ya setilaiti, wacha nipige vifungo kadhaa hapa. Hapa kuna Mlima Nebo, hapa ndipo Musa anakufa. Hapa ndipo Waisraeli wamepiga kambi kwenye tambarare za Moabu huko juu. Musa anakufa kwenye Mlima Nebo. Yoshua atavuka Mto Yordani. Je, unaweza kuona Mto Yordani, eneo lenye giza likishuka kwenye Bahari ya Chumvi? Watavuka Mto Yordani na kugonga Yeriko. Yeriko itakuwa iko hapo hapo. Kwa hivyo Yeriko

iko karibu na miamba huko. Ni kaskazini tu kuhusiana na Bahari ya Chumvi maili kadhaa. Unaweza kuiona? Kuna mtu yeyote aliyewahi kusikia juu ya Qumran, hati-kunjo za Bahari ya Chumvi? Zinapatikana katika eneo hili hapa na kona ya kaskazini-magharibi ya Bahari ya Chumvi.

S. Panorama ya Yeriko ya kweli [65:31-75:00]

Sasa, haingekuwa nadhifu ikiwa tungeweza kwenda Yeriko? Kwa nini tusifanye hivyo. Kwa hivyo ningependa kufanya baadaye ni kukupeleka Yeriko. Lakini ninahitaji kufanya mabadiliko ya skrini ya azimio langu ili kuifanya ione kane bora. Kwa hivyo uvumilivu tafadhali.

Tunataka kwenda Yeriko na hapa tuko Yeriko. Nimezungumza juu ya kusema ni nini katika darasa hili? Tell ni kilima cha ustaarabu, safu yake juu ya safu ya ustaarabu, kama keki ya safu. Unaweza kuona? Hii ni Yeriko hapa hapa. Hii inaitwa simulizi ya Yeriko. Je, safu hii iko kwenye safu ya ustaarabu? Inarudi nyuma hadi 8000 KK. Hii ni moja ya miji kongwe zaidi ulimwenguni. Kwa njia, wakati hii ilianza ilikuwa kwenye kiwango cha chini. Unaweza kuona kuwa haiko kwenye usawa wa ardhi sasa ina urefu wa futi 75. Unaweza kuona kwamba imejengwa? Watu huanza kutupa takataka zao barabarani, ni nini kinatokea unafanya hivyo kwa miaka 100? Jiji linaanza kupanda. Kwa hivyo ndivyo ilivyotokea. Kwa hivyo hii ni Yeriko. Sasa nataka kuchunguza Yeriko. Mambo yale yale unayofanya kwenye hili ni mbinu zile zile unazotumia kwenye Get Lost in Jerusalem ambayo sasa iko mtandaoni. Kumbuka nyinyi mnatakiwa kufanya matembezi ya Yerusalemu.

Kwa hivyo hata hivyo wacha tuende kuchunguza. Kwa hivyo unaweza kuona kutoka kwa ramani unaweza kuzungusha alama hizi na unaweza kuona vitu kando hapa. Kwa hivyo hata hivyo wacha tuende hapa kupata maoni. Sasa unaweza kuona hii ni Yeriko kutoka upande na ikiwa unatumia kitufe cha kuhama, unaweza kuvuta ndani, ambayo ni rahisi sana. Kisha unaweza kuangalia pande zote na unaweza kwenda hivyo na kuona jiji lote la Yeriko. Unaweza kuona hapa wana moja ya magari hayo ya Gondola na unapanda moja kwa moja juu ya

mwamba. Ukilipa pesa chache unaweza kwenda kwenye Mlima wa Majaribu ambapo Kristo alijaribiwa kwenye mlima huo. Wacha tuangalie pande zote, wacha nikuonyeshe Mlima wa Majaribu, wacha nirudi nyuma kidogo, kuna gari letu. Acha nirudi nyuma kidogo na kisha hapa, unaona mlima huo huko juu. Unaona kuna monasteri ya juu ya mwamba huo? Inaonekana kama ngome lakini ni monasteri. Kundi la watawa wanaishi huko juu, linaitwa Mlima wa Majaribu. Hapo ndipo walipodaiwa kumchukua Yesu, kumbuka Shetani alimpeleka kwenye mlima mrefu ili kumwonyesha falme zote za ulimwengu, kuinama na kuniabudu, hapo ndipo mahali. Je, unaamini hivyo? Hapana, sikufikiria hivyo. Hakuna mtu anayeamini hivyo isipokuwa kwa watawa walio huko juu. Kwa hivyo hii inadaiwa kuwa Mlima wa Majaribu.

Hapo zamani za kale nilipanda miamba hii na kutembea katika jangwa nyuma ya miamba hii kama maili 20, lakini nitakuambia hadithi hiyo baadaye tunapozungumza juu ya jiji la Ai jangwani linaloenda Gibeoni. Wacha turudi Yeriko. Nitarudi Yeriko. Unaweza kuona jinsi inavyoonekana huko chini, ni jangwa sana? Unaweza kuona nyumba zao huko chini. Ikiwa utafanya hivi, angalia hii. Itazame. Je, kuna mtu yeyote anayepata kizunguzungu?

Twende Yeriko hadi juu. Nitakupeleka kando ili tuweze kuangalia mfereji, kwa kweli utaweza kuona mahali ambapo wanaakiolojia walichimba. Hapa ni mahali ambapo wamechimba. Unakumbuka jinsi nilivyokuambia juu ya safu ya kuchoma? Kuna safu ya kuchoma. Je, nyinyi mnaweza kuona safu ya kuchoma? Kwa kweli unaweza kuona ina upana wa inchi 6. Unaweza kuona udongo umechafuliwa nyeusi na moto. Hiyo inaitwa "safu ya kuchoma." Ukikataa hii ni ngome inayokuja Yeriko. Unaweza kuona kile wanaakiolojia walifanya hapa? Mwanaakiolojia alichimba mfereji na wakapitia na kuchimba chini na wakaainisha nyenzo hizi zote walizochimba kutoka kwenye mfereji huu. Hawafanyi mtindo huu wa kuchimba mfereji tena, ni mbinu ya zamani ambayo Wajerumani walitumia nadhani mnamo 1933. Lakini ukirudi hapa na kutazama juu unaweza kuona kuna ukuta hapa. Kumekuwa na mjadala mkubwa juu ya ukuta huo ikiwa

ilikuwa Shaba ya Mapema, au Shaba ya Marehemu, au hakuna shaba. Kuna mjadala mkubwa juu ya kuta za Yeriko. Umesikia walikuta kuta za Yeriko zikianguka? Ukichukua msimamo wa Kenyon wanasema hakuna kuta. Nimesikia tu mwanamke akifanya mjadala juu ya hili na akasema Biblia si sahihi. Anasema kiakiolojia kwamba hakukuwa na kuta huko Yeriko mnamo 1200 wakati Musa alipoingia. Hakukuwa na kuta kwa hivyo Biblia imekosea. Ni hadithi na hadithi tu, akiolojia inathibitisha hilo. Sasa unasema vipi kuhusu somo la Bryant Wood kwenye tovuti hii anaposema kwamba Biblia ilikuwa sahihi. Sasa kwa njia, akiolojia daima ni sawa au inabadilisha mawazo yake kila baada ya miaka 10, au 20. Kwa hivyo huo ni mfano wa baadhi ya kuta huko. Kuna mahali pengine ninapotaka kwenda. Sasa unaona jinsi unavyoweza kufanya kazi hii, wakati ninazunguka na inageuka kuwa mshale. Inapogeuka kuwa mshale naweza kubofya hapo na ninapobofya hapo ninaenda huko. Kwa hivyo sasa tuko juu. Sasa tunaangalia nyuma kwenye kuta hizo tulizokuwa tukiangalia hapo awali. Unaweza kuzunguka tovuti. Nitadanganya. Kwa njia, ikiwa hujui unachoangalia unaweza kubofya hii. Inakuja na inakuambia habari juu ya kile unachokiona.

Kwa hivyo nitapanda mlima hapa. Nitaenda hapa upande huu hapa. Unaona huu ndio mnara hapa? Inaitwa mnara wa Neolithic, ulianzia karibu 8000 KK kutoka enzi mpya ya mawe. Je, Yeriko ni mojawapo ya miji kongwe zaidi duniani? Kweli ya zamani na kwa kiasi kikubwa kwa sababu ya chemchemi ya maji. Hapa kuna mnara wa zamani sana. Hapa, unaweza kuona kidogo ya mawe jinsi yalivyotengenezwa kwa matofali ya udongo? Walifanya kuta kutoka kwa matofali ya udongo, unaweza kuona matofali ya udongo hapa. Kweli wacha tuondoke hapa. Unaona jinsi hii inavyofanya kazi? Unaweza kuangalia pande zote. Ikiwa unataka kuvuta nje unaweza kubonyeza kitufe cha shift na unaweza kuvuta ndani ili kuiangalia. Ukigonga kitufe cha kudhibiti, unavuta nyuma. Nitarudi kwenye ramani na kwenda chini hapa, na kwa kweli ikiwa wewe ni mtalii hii ndio utakayoona. Unaona waya hapo? Wana waya ambazo zitakupeleka kwenye

gondola hadi Mlima wa Majaribu. Je, aina hiyo ni mbaya? Unapaswa kutembea, na kuwa sehemu ya ardhi kwa miguu.

Lakini mimi hufanya hii kila wakati kwa sababu ni ninayopenda zaidi kwa sababu, vizuri, rafiki yangu yuko hapa. Unaona, anatabasamu? Anatabasamu. Unajua yeye ni ngamia mwenye furaha. Na unaona kuwa ana pua kamili? Unasema, "Hildebrandt, unazungumza nini?" Ngamia wengi utaona kwamba wameng'olewa pua zao. Wanafanya hivyo na ni ukatili wa wanyama. Je, ngamia wengi wameng'olewa pua zao? Watu ni wakatili sana kwa ngamia huko. Lakini je, ngamia ni wa kupendeza pia? Ni aina ya barabara ya njia mbili. Unaweza kuona jinsi ngamia huyu ametunzwa vizuri kwa kuangalia pua yake. Lakini mtu huyu alitaka sana ili nisingemwacha mke wangu aende juu ya hii. Yule mtu huko Sinai alimwacha apande, alimshika tu mguu wake na hiyo ndiyo yote ilinigharimu.

Halafu hapa huu ndio Mkahawa wa Majaribu, huu ni Mlima wa Majaribu ambapo Kristo alijaribiwa. Kwa hivyo hii ni Yeriko na mtu aliniambia kitu kibaya sana. Wesley amekuwa huko hivi karibuni, hoteli hii yote imetoweka sasa. Kwa hivyo waliharibu hoteli nzima. Inasikitisha sana.

Kwa hivyo hiyo ni Yeriko, inakupa hisia ya jinsi inavyofanya kazi? Utakuwa na Yerusalemu, na utaweza kwenda kuchunguza huko Yerusalemu. Kwa hivyo wacha nirudi kwenye azimio langu la kawaida.

T. Rahabu na Yeriko [75:01-83:58]

Rudi Yeriko. Tutazungumza juu ya Rahabu kahaba na baadhi ya mambo haya yanayoendelea naye. Yoshua sura ya 2, wacha nisome tu mistari ya mwanzo kuhusu Rahabu. Yeye ndiye kahaba wa Yeriko. Inasema, "Kisha Yoshua mwana wa Nun akatuma kwa siri wapelelezi wawili kutoka Shitimu na kusema, 'Nendeni nchini, hasa Yeriko.' Basi wakaenda wakaingia katika nyumba ya kahaba aitwaye Rahabu." Kwa nini wangeenda nyumbani kwa kahaba wa Kanaani? Je, itakuwa ufikiaji rahisi, ndani na nje? Je, angejua kila kitu kinachoendelea jijini? Angekuwa mtu mzuri wa kuzungumza naye ikiwa wewe ni jasusi? Kwa hivyo wanaingia, yeye ni kahaba wa Kanaani, na wanakaa huko. Mfalme wa Yeriko aliambiwa,

"Tazama, baadhi ya Waisraeli wamekuja kupeleleza nchi yetu. Mfalme wa Yeriko akamwambia Rahabu, 'Watoe nje Waisraeli ambao wameingia nyumbani kwako kwa sababu wamekuja kupeleleza nchi yote.' Lakini mwanamke huyo alikuwa amewachukua wanaume hao wawili na kuwaficha. Akasema, 'Ndio, wanaume walikuwa wamekuja kwangu, lakini sikujua walitoka wapi.' Swali, huo ni uwongo mtupu? Mara tu watu hao waliposema maneno mawili angejua walikotoka na kwamba walikuwa Wayahudi na hawakuwa Wakanaani? Kuna tofauti za lahaja ambazo mtu yeyote angejua haswa. Ninasema, "Nitaenda kuchukua cah yangu, chini huko Boston." Mara tu ninaposema, "cah" au "Nilikuwa na wazo nzuri." Swali, unajua mimi ni kutoka Boston ikiwa nitasema "idear"? Wanaweka hata "r" katika "larw," inanitia karanga, siwezi hata kuitamka.

Lakini nikisema, "Ninyi nyote mnakuja nyumbani kwangu usiku wa leo." Sasa nimeenda chini ya Mason Dixon. Mke wangu, kila wakati alikuwa akinikasirikia sana kwa sababu alisema, "Sijifunzi watoto wangu kuzungumza hivyo" kwa sababu tulikuwa chini huko Tennessee. Lakini nilipenda jinsi watu walivyozungumza huko chini. Wamepumzika sana. Lakini hii iko kwenye mkanda, na labda nitasulubiwa. Mke wangu, ni mkuu halisi wa Kiingereza, anazungumza Kiingereza sahihi... ly.

Rahabu anawaficha wale wapelelezi wawili kisha anamwambia mfalme nini? Ni nzuri sana. Anasema, "Walikuwa hapa, lakini walirudi. Ikiwa nyinyi mnawakimbia, haraka mnaweza kuwakamata." Kwa hivyo anawatuma kwenye msako wa goose mwitu. Kwa njia, Je, Rahabu aliwadanganya watu wa mfalme? Hiyo inakukumbusha nini, ambaye alidanganya kulinda maisha ya mtu na Mungu aliidhinisha na kuwabariki? Wakunga huko Misri. Una Wayahudi kwenye basement yako? Hapana, walienda hivyo. Kwa njia, je, Mungu anamkubali Rahabu? Jiji lote limeharibiwa na ni nani aliyeokolewa? Rahabu. Je, Rahaba anakubaliwa na Mungu? Sio tu kwamba anaokolewa, lakini Rahabu kahaba wa Kanaani anaishia katika nasaba ya nani? Yesu. Unapokuwa katika Mathayo sura

ya 1 na unashuka kwenye nasaba na unaona Ibrahimu, Isaka na Yakobo na inashuka, na unamkuta Rahabu kahaba wa Kanaani katika ukoo wa Masihi.

Ninachojaribu kusema ni vitani unaweza kutumia udanganyifu, kwa njia ile ile katika mpira wa kikapu unapotupa bandia. Inakubaliwa katika muktadha wa vita. Majenerali wanajaribu kudanganyana. Anawadanganya, na je, anaepuka hilo? Anaondoka nayo. Sasa nini kinatokea? Chini katika sura ya 2 kuna taarifa nzuri hapa. Sikiliza kile Rahabu alisema, "kabla ya wapelelezi kulala usiku, alipanda juu ya paa na akawaambia, 'Najua ya kuwa Yehova amewapa nchi hii.' [Kumbuka anatumia jina Yahweh], na hofu hiyo kubwa kwako imetuangukia. Ili wote wanaoishi katika nchi hii wayeke kwa hofu kwa sababu yako. Tumesikia jinsi Bwana alivyokausha maji ya Bahari ya Shamu."

Je, alijua kuhusu kuvuka Bahari ya Shamu? Angejua hilo? Wakati wafanyabiashara walipotoka Misri wangeleta hadithi hiyo hadi Yeriko? Wanavuka je, angejua maduka haya? Anawaambia wapelelezi. Wapelelezi hawamwambii juu ya kuvuka Bahari ya Shamu. Anawaambia wapelelezi, "tunajua juu ya kile Bwana wenu alifanya kukausha Bahari ya Shamu. Na kile mlichowafanyia Sihoni na Ogu, wafalme wawili wa Waamori mashariki mwa Yordani ambao mliwaangamiza kabisa. Tuliposikia juu yake mioyo yetu iliyeyuka na ujasiri wa kila mtu ulishindwa kwa sababu yako. Bwana, Mungu wako, ni Mungu mbinguni juu, na duniani chini." Je, hiyo ni kauli bora zaidi unayopata kutoka kwa Wayahudi wengi? Kwa hivyo anaendelea na kusema, "tafadhali niapishe kwa Bwana kwamba utaifanyia familia yangu fadhili kwa sababu nimekutendea fadhili." Ninakuonyesha fadhili, unanionyesha fadhili - *Lex talionis*. Je, Mungu anamwacha Rahabu kahaba? Anawaacha wavulana nje ya dirisha, wanasema, "lazima ufunge kamba nyekundu kwenye dirisha lako kisha tutajua ni nyumba yako." Wakati kuta zinaanguka nadhani nyumba ya nani imesalia, na nadhani ni nani atakayeokolewa? Rahabu. Anakubaliwa katika Israeli na kuishia katika nasaba ya Masihi. Huyu ni mwanamke wa ajabu.

Sasa nataka kukuonyesha jambo lingine ambalo unakosa ikiwa hujui jiografia. Ni nini jukumu la wanawake katika vita? Je, wanawake hutoka nje na kusema, "Hei, najua taekwondo na Ju Jitsu ya Brazili, naweza kukutoa nje" au, je, wanawake katika vita huwashinda wanaume? Wanawazidi ujanja. Lazima tu ujihadhari na wanawake walio na misumari, nyundo na vigingi. Kwa hivyo anachofanya kinavutia sana. Yuko Yeriko chini kwenye bonde.

Unapofukuzwa na adui zako huwa unaenda upande gani? Nilipokuwa mdogo, sizungumzii juu ya magenge, tulikuwa na vikundi viwili katika kitongoji chetu, kikundi kimoja kilikuwa wavutaji sigara na wanywaji na wavulana wengine walikuwa watoto wa michezo. Kwa hivyo kimsingi tuligonga vichwa. Kwa hivyo walianza kutufukuza na unapofukuzwa, unakimbia mwelekeo gani? Daima unakimbia nyumbani, na kwa hivyo kile kinachotokea hapa, wapelelezi hutoka nje ya jiji na kwa kawaida wangekimbia kurudi Mlima Nebo na kurudi kwa Wayahudi wote ambapo walikuwa na ulinzi. Ikiwa watakimbia mwelekeo huo, mashariki, watakimbia nani? Watu wa Mfalme wanarudi kutoka Mto Yordani. Kwa hivyo Rahabu anawaambia nini? Anasema, usikimbilie kwenye Mto Yordani la sivyo utakamatwa. Kimbia badala yake, kwa njia ya moja kwa moja ambayo wangekimbia, kukimbia hadi milima magharibi. Kwa hivyo anawaambia kupanda mlima huu, kaa juu ya mlima. Wanapokaa juu ya mlima je, wanaweza kuona wanaume wa wafalme wakirudi mjini? Halafu unachofanya ni kukimbia karibu nao na nyote mko salama. Kwa njia, huo ni ushauri wa busara na mzuri kweli? Yeye ni mwerevu sana na anawapa ushauri mzuri sana na huokoa maisha ya watu hawa na ndivyo anavyoshinda siku. Kwa hivyo Rahabu alikuwa mwanamke kabisa na yeye ndiye shujaa.

U. Kuvuka Mto Yordani [83:59-89:21]

Kwa hivyo watapanda hadi Mto Yordani na kuvuka Mto Yordani. Unajua nini kuhusu Mto Yordani? Ni "baridi na baridi. Inapoza mwili na sio roho." Acha nizungumze kidogo juu ya Mto Yordani. Kwanza kabisa nilikulia kwenye Mto Niagara. Je, Mto Niagara ni mto halisi? Je, kuna yeyote kati yenu ameenda

Niagara Falls? Ina upana wa maili moja, ni mto halisi. Ninafika Israeli, na ninapanda hadi Mto Yordani. Mto Yordani kwa wastani una upana wa futi 60 na kina cha futi 3. Swali, ninatoka wapi huo ni mto? Tunaita vijito hivyo. Baba mkwe wangu alikuja kututembelea Israeli na tukampeleka kote Israeli na mwishowe ananikasirikia, anasema, nataka kwenda kuona Mto Yordani. Nimekuwa kote Israeli na sijaona Mto Yordani. Ninasema, "Babu, sitaki kukupeleka huko. Ni upotevu, ni kama Woods Creek, sio kitu." Kwa hivyo nasema, "Sawa. Usiku mmoja twende huko." Kwa hivyo ninaendesha gari langu usiku na ninaangaza taa zangu kwenye Mto Yordani kisha ananikasirikia sana na anasema, "huo sio mto, huo ni mtaro wa umwagiliaji." Kwa kweli, ilikuwa, Mto Yordani.

Sasa unasema subiri kidogo Mto Yordani una upana wa futi sitini na kina cha futi tatu, ni jambo gani kubwa juu ya kuvuka Mto Yordani? Nilisahau kukuambia kitu. Walikuwa wakivuka Mto Yordani lini? Watasherehekea nini upande wa pili watakapofika Gilgali? Watasherehekea sikukuu ya Pasaka. Kwa hivyo watavuka Mto Yordani na kusherehekea Pasaka.

Tunajua ni lini haswa? Je, ni katika chemchemi, kuhusu wakati wetu wa Pasaka? Kuna shida gani na Mto Yordani wakati wa chemchemi, ambao unatoka msimu wa mvua, uko katika hatua ya mafuriko. Mto Yordani katika hatua ya mafuriko unaweza kuwa na upana wa maili moja. Kwa njia, je, wapelelezi walivuka mto bila kuingilia kati kwa Mungu? Je, wapelelezi walivuka Mto Yordani peke yao? Inaweza kuvuka hata katika hatua ya mafuriko na mtu anayejua kuogelea. Kwa njia, watu wamezama katika Mto Yordani pia, simaanishi kufanya mwanga sana juu ya hii. Kwa hivyo wapelelezi wanaipata.

Je, Mungu atakausha Mto Yordani? Ndiyo, yeye ni. Kuvuka Mto Yordani, ilikuwa muujiza au ilikuwa kwa sababu za asili? Katika sura ya 3 mistari ya 15 na 16, wacha nisome tu mistari hii inayozungumza juu ya Mto Yordani na kukauka. Sikiliza kwa makini sana. Kwa njia, walipovuka Bahari ya Shamu, unakumbuka ilichosema katika Bahari ya Shamu? Kulikuwa na maji upande wa kushoto na kulia yaliyorundikwa, pande zote mbili kama ukuta. Bahari ya Shamu ilirundikwa

upande wa kushoto na kulia walipovuka - sivyo ilivyo kwa Mto Yordani. Sasa Mto Yordani uko katika hatua ya mafuriko wakati wote wa mavuno. Ni mavuno ya spring, wakati wa mavuno ya ngano na shayiri. "Walakini mara tu kuhani aliyebeba sanduku alipofika Yordani, miguu yao ilipogusa ukingo wa maji, maji kutoka juu ya mto yaliacha kutiririka." Unaona kinachoendelea? Je, maji yamenundikana kama ukuta au yaliacha kutiririka kutoka juu ya mto? "Na ilirundikana katika lundo umbali mrefu katika mji uitwao Adamu." Karibu maili 10 kaskazini mwa mahali walipovuka, Mto Yordani unapitia korongo. Ukuta huo wa korongo umeanguka mara mbili katika historia, ambayo tunajua. Ukuta wa korongo umeanguka na kuunda bwawa na kuziba Mto Yordani. Mnamo 1927, moja ya maporomoko hayo yalitokea. Kwa kweli imerekodiwa tumeandika rekodi yake. Ukuta wa korongo ulianguka na Mto Yordani ukakauka. Inasema, "kwamba maji yalisimama kwa Adamu," ambayo ni mahali ambapo korongo hili liko. Je, inawezekana kwamba Mungu alitumia njia za asili kuanzisha makusudi yake? Kwa njia, bado ni muujiza? Ilitokea mara mbili katika historia ambayo tunajua, mara mbili katika miaka elfu mbili. Makuhani wanapanda na kuweka miguu yao ndani yake na ghafla maji yanashuka. Huo ni muujiza wa wakati ikiwa hakuna kitu kingine chochote? Kwa hivyo nasema ilikuwa muujiza wa Mungu, lakini Mungu angeweza kutumia njia za asili na inaonekana kama hapa maji yalirundikana kwa Adamu. Kwa hivyo inawezekana kwamba alitumia kuanguka kwa kuta za korongo.

[Swali la mwanafunzi] Kinachotokea ni kwamba korongo lingeanguka, litatengeneza bwawa, na maji yatarudi nyuma, kurudi nyuma, kurudi nyuma na itaweka shinikizo zaidi na zaidi kwenye bwawa hilo na mwishowe kulipua. Je, nyinyi mmewahi kutengeneza majumba ya mchanga yenye maji na mabwawa? Unapopata maji ya kutosha na maji huvunjika, na hufurika kila kitu. Kwa hivyo ilikuwa muujiza wa Mungu lakini Mungu anaweza kuwa alitumia kuanguka kwa korongo la Yordani. Kwa hivyo hiyo ndiyo tulitaka kuzungumzia, na tutapata mawe 12 wakati ujao.

Huyu ni Dk. Ted Hildebrandt katika darasa lake la Historia ya Agano la Kale, Fasihi na Theolojia juu ya sheria ngumu kutoka kwa kitabu cha Kumbukumbu la Torati na utangulizi wa kitabu cha Yoshua hadi kuchukuliwa kwa Yeriko.

Imeandikwa na Karli Balmer Mbaya iliyohaririwa na Ted Hildebrandt 2